

delkezik. Sőt szerintem könyvének az az elsődleges célja, hogy az olvasóban kialakítsa, továbbfejlessze a kritikai szellemet. Hogy témájául a manipuláció bírálatát választotta, az sem véletlen, hisz ebben látja az emberre, emberiségre leelkedő legnagyobb veszélyt (ellenséget). A manipuláció hatásának határa attól függ, mekkora kritikai szellemmel találja magát szemben a manipuláló; mennyire igény, létszükséglet a mai ember számára az egyéni szabadság — az a feltétel, amely egyben alapja minden ember szabadságának, magának a társadalom szabadságának is. Mint már írásom elején utaltam rá, e könyvből tanulhat mind-

két szembenálló fél, de elsősorban a manipuláltak részére íródott. Ez is egy lehetőség a manipuláció elleni oly szükséges védekezésre, amennyiben az ember nem csak a szabadság látszatát, hanem magát a szabadságot akarja, de legalább azt, ami abból még megmaradt a nem egyenrangú ellenfelek küzdelmében.

Fel szeretném még hívni a figyelmet a könyv nyelvezetére és stílusára, ami külön élményt jelent az olvasónak. Hozzá csak Nietzsche és Fromm nyelvezete hasonlítható. Legjobb, ha az olvasó erről személyesen győződik meg.

SÁFRÁNY FERENC

SZÉKÁCS JÓZSEF: SZERB NÉPDALOK ÉS HŐSREGÉK

Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986

Másfél évszázaddal ezelőtt, 1836-ban jelent meg Székács József műfordításkötete a Szerb népdalok és hősrégék, amelynek most impozáns hasonmás kiadásával ajándékozta meg az olvasót az újvidéki Forum Könyvkiadó. Az ízléses könyvegyütteshez két tanulmány tartozik: Szeli István jugoszláviai magyar és Vujić D. Sztoján magyarországi szerb irodalomtörténésznek a kötetéről szóló kétnyelvű értekezései. A vállalkozás egyszersmind az eredeti szerzőjét, a világhírű szerb népdalgyűjtőt, Vuk Stefanović Karadžićot is ünnepli, megemlékezésül szolgál születésének kétszázadik évfordulójára.

Miként a 150 évvel ezelőtt napvilágot látott könyv új szakaszt jelentett a reformkorban kiszélesedő magyar—szerb irodalmi kapcsolatokban, úgy a két nép fiainak mostani közös vállalkozása szép példája a művészeti-kulturális közkinccs jegyében történő együttműködésnek. Székács műve volt az első magyar

könyv, amely a szerb, sőt a délszláv irodalomból megjelent. A kitüntetett figyelmet e gyűjtemény mindenekelőtt szellemiségével érdemli meg, amely a Duna mentén élő nemzetek között olyan megbecsülést, szeretetet jelez, amely e korban is ritka jelenség volt, később még inkább.

Székács József előszavának végén a reformkor legjobb törekvéseit szóltatta meg, amikor könyvét így prezentálta az olvasónak: ... a munka ajánlva van a szerbeknek: Dunán, Száván túl, szomszédainknak. Kik utolsó harcaikban Európa méltó figyelmét vonák magokra, kik a mostani béke napokban szép jövőnek lépdelnek elejébe. Ajánlva van a szerbeknek, Dunán, Száván innen, testvéreinknek ...

Az antológia megjelenésekor a szerb népköltészet hazai recepciója már meglehetősen hosszú múltra tekinthetett vissza. A Hasanaginica-nak, a szerb népi költés tragikus hangú remekének fordítása Kazinczy

által a XVIII. század végén, Vitkovics Mihály, a kétnyelvű költő átültetései a XIX. század első évtizedeiben, Kölcsey kísérletei Rác dallal 1814-től kezdődően, Vörösmartynak a serbus manier-ban nyújtott nagy művészi erejű teljesítményei, Bajza és Toldy elméleti megállapításai az akkor már világhírű délszláv népköltés tanulságainak alkalmazásáról, ennek az útnak legkiemelkedőbb állomásai. Székács József gyűjteményének az ő műveik társaságában is megkülönböztetett jelentősége van. A rendiségen kívül álló, pályáját szegény sorsú nevelőként kezdő (jellegzetes értelmiségi sors ez a reformkorban), és a szerb népköltészet közvetlen élményként megismerő költő az eredeti szövegeket a lehetőségekhez képest híven, alakítás nélkül ültette át. A nemesség irányította közizlés az ő fellépése idején a nép által szerzett dalokat legtöbbször nyire nyerseknak, durváknak tartotta, műköltői finomításokat, megnevesítésüket kívánta meg. Székács szakított ezzel. Őt a szerb népi énekesek, az úgynevezett guszlárok hősdaljai annyira elragadták, hogy átültetésükben az értelmi és formai hűséget esztétikai és etikai parancsként értelmezte, követve az eredetét, Vuk Karadžić egész kelet-közép-európai irodalmainak mintául szolgáló, 1814-től kezdve sorozatosan megjelenő gyűjteményeit, a valóban népit tarták a közönség elé. Mindezzel Székács közvetve új fázist készít elő a magyar irodalmi népiesség, mi több, némileg az egész korabeli magyar irodalom fokozatosan demokratizálódó törekvéseiben. Olyan követői lettek, mint a nála költőnek is, teoretikusnak és gyűjtőnek még inkább nagyobb Erdélyi János és Kriza János, akiknek magyar anyagot összefoglaló hatalmas vállalkozásaira, a Népdalok és mondák három kötetére illetve a Vadrózsák székely gyűjteményére Székács úttörése szolgált

modellül, követendő inspirációként. A Szerb népdalok és hősrégék kötetébe foglalt nászdalok, aratási és böjti énekek, szerelmi enyelgések, de különösen a hősdalok sora a maga nyílt és keresetlen hangnemével, a parasztdal és a hősrége természetességével, közvetlenségével egy olyan nyelvallapotot és irodalmiságot tükrözött, amelyre a magyar irodalom legjobbjai költészetünk romantikus fordulata óta állandóan vágytak. És ha irodalmunknak a XIX. századi polgári nemzeté válás folyamatában a nemzeti hőskor költői hagyományát nélkülöznie is kellett (Kölcsey fájdalmas szavakat szól erről A nemzeti hagyományok című programtanulmányában), ez örökség ösztönző fennmaradását láthatta a szerb hősdalokban. Székács József vállalkozása (magyarázó jegyzeteiben olvasható) a délszláv hősköltészetet és általában folklórt mély respektussal körülvevő szavai megerősítették idehaza a népszokásoknak, mondáknak, hiedelmeknek, a mindennapi élet népi magatartásformáinak hazai gyűjtőit ekkor már kibontakozó tevékenységünkben. Idézem őt: „A költészetre alkalmas voltának (mármint a szerb nyelvnek) okai pedig részint a hevítő égalj, a gyönyörű tájak, a csaknem öt százados küzdelem a törökökkel, mely dal által örökítésre méltó hősokeket szüle. Végül azon számos vallásos és nemzeti lapozások, szokások és játékok, melyek Szerbiában számtalanok és melyeknél a köz-öröm dalokban szeret nyilatkozni...”

Petőfi és Arany klasszikus értékű népi epikája ugyan nincs közvetlen kapcsolatban Székács kezdeményezésével, de az kétségtelen, hogy ez segítette létrehozni azt az irodalmi közeget és talajt, amelyen nemzeti irodalmunk múlt századi csúcsteljesítményei megszülethettek.

Szeli István és Vujicsics D. Sztoján tanulmányaival a szakkritika hi-

vatott foglalkozni. Ezért csak annyit: amellet, hogy összefoglalják az újabb szakirodalomnak Golub Dobrasinovičtól Fried István műveig terjedő főbb eredményeit, lényeges pontokon tovább is fejlesztik azt. Szeli találóan hasonlítja össze előbb a szerb népköltés világirodalmi recepciójának állomásait az egyes nemzeti irodalmakban, majd Székács fordítását kortársaiéval. Vujicsics pedig olyan pályaképet nyújt róla, amely láttató erejű városrajzban idézi elénk a Szerémségben, a Duna partján elterülő Karlócat, a magyarsággal együtt élő szerb etnikum szellemi

és művelődési központját, a szerb népdalok és hősregék születésének legfőbb földrajzi hátterét. Gyönyörűség tallózni e kiadványban. A hasonmás művészi kivitelének gondossága is hozzájárul ehhez. Öröm a régi kiadványok, irodalmi ritkaságok kedvelőinek, a népköltészet híveinek, az irodalom- és művelődéstörténet kutatóinak, s nem utolsósorban azoknak, akik egyik érdemi stációját látják ebben a többnemzetiségű szocialista államok lakosai együttélése demokratikus gyakorlatának.

FENYŐ ISTVÁN

HOL TARTUNK A MUNKAERKÖLCS TERÉN?

(Dr Danilo Ž. Marković: Radni moral i udruženi rad, Gradina, Niš, 1986)

Danilo Ž. Marković professzort, a belgrádi Politikai Kar tanárát már megismerhettük korábbi műveiből, amelyek a szociológia és munkaszociológia problémaköréből származnak. A hatvanas évek második felében mint viszonylag fiatal tanár (1933-ban született) írta első tankönyveit: Uvod u sociologiju és Osnovni pojmovi sociologije címmel. A tankönyvírás mellett a jugoszláv társadalom időszerű konkrét problémáival foglalkozik, főleg a munkahelyi légkörrel. A társadalmi környezet és a munkahelyi sérülések közötti korrelációt elemzi 1969-ben megjelent tanulmányában. Az általános szociológia és a munkaszociológia tárgykörével foglalkozó tankönyveit Vajdaság-szerte ismerik az egyetemi hallgatók, hisz őt, sőt a munkaszociológia hét kiadást ért meg. A hetvenes években Marković professzor már kizárólag munkaszociológiával foglalkozik. Ír a munkavédelem szociológiai szempontjairól, a társadalom és a munkahelyi légkör viszonyáról, majd a szociális ökológiáról. A múlt

év végén jelent meg legújabb könyve A munkaerkölcs és a társult munka, a niši Gradina könyvkiadó gondozásában. A kis, mintegy 1000 példányzámban megjelentetett könyv, bibliográfiájával együtt 167 oldalon át taglalja azoknak a tényezőknek a jelentőségét, amelyek a munka folyamatában az egyének viselkedésére hatnak.

A munka jellegét meghatározó komponensek között elsősorban a társadalmi feltételeket említi, tehát a társadalmi-gazdasági tényezőket, amelyek meghatározott módon befolyásolják a munkatermelékenységet. Hazánkban a társadalmi tulajdon és a vele járó termelési viszony sajnos még nem biztosít automatikusan demokratikus és öngazgatású munkaviszonyokat, illetve emberek közötti viszonyokat. Könyvünk szerzője nemegyszer megállapítja, hogy a munkaerkölcs sincs kielégítő szinten. Elegendő talán egyelőre megemlíteni azt a tényt, hogy hazánkban a társadalmi szektorban mindössze 3—4 órát dolgozunk átlagosan, és napon-